

Збірник кращих студентських робіт
за результатами Всеукраїнського конкурсу
есе з екологічного права на тему:

**«Юридичні способи захисту
екологічних прав громадян»**

Львів • 2017
Компанія «Манускрипт»

Упорядники:

- **О. В. Кравченко** — директор, головний редактор ЕПЛ;
- **М. Я. Ващишин** — науковий координатор проекту, к.ю.н., доцент кафедри соціального права ЛНУ ім. Івана Франка;
- **Н. Я. Шпарик** — юрисконсульт ЕПЛ, керівник юридичної клініки ЕПЛ «Еколого-правова школа для студентів-правників»;
- **Н. А. Гарасимчук** — віце-президент з академічної діяльності ELSA Lviv 2016/20a17.

3 41 Збірник кращих студентських робіт за результатами Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права на тему: «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян» / за заг. ред. О. В. Кравченко, — Видавництво «Компанія “Манускрипт”» — Львів, 2017. — 44 с.

ISBN 978-966-2400-60-1

Збірник становить відображення результатів першого Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права на тему: «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян», який проводився серед студентів-правників та молодих юристів зі всієї України. Автори аналізують заздалегідь запропоновані їм теми задля підвищення рівня професійної обізнаності щодо екологічних прав громадян та можливих способів їхнього захисту в Україні, щоб надалі використовувати набуті знання на практиці. Даний посібник вміщує у собі чотири найкращі роботи учасників, чії роботи визнані призерами вказаного вище конкурсу.

Призначено для широкого кола студентів-правників, юристів-практиків, а також для активістів природоохоронного руху України.

УДК 349.6
ББК 67.9(4Укр)307.1

ISBN 978-966-2400-60-1

© МБО «Екологія – Право – Людина», 2017
«Збірник кращих студентських робіт за результатами Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права на тему: «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян». Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні матеріалів з цього збірника я» посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали посібника не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково ні в якій формі, в електронному чи друкованому варіанті, в тому числі — фотокопії.

ЗМІСТ

Вступне слово від ЕПЛ	4
Вступне слово від ELSA Lviv	6
<i>Гурова А. М.</i> Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи до подолання кризи	8
<i>Росохата Д. І.</i> Відповідальність за екологічні правопорушення: як держава оцінює екологічну шкоду?	18
<i>Коваленко Г. І.</i> Співпраця Україна–ЄС у сфері охорони довкілля: на якому етапі перебуває апроксимація національного екологічного законодавства?	24
<i>Шацька К. С.</i> Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання кризи	34
Післямова	41

Вступне слово від ЕПА

Формування свідомості у будь-якої людини займає довготривалий період часу, і навіть не завжди можливо визначити, коли саме він завершується. А можливо це процес, який триває ціле життя? Тоді скільки часу потрібно на формування такого особливого виду суспільної свідомості як правова чи екологічна свідомість?

Сучасній Україні наразі всього 25 років. Це фактично вік немовляти у масштабах держави. Але ж виклики у нас зовсім не дитячі. Крім правильного державного управління, розпорядження коштами та майном, нашому спільному «малюку» потрібно розштовхати ліктями конкурентів, ворогів, друзів та партнерів та знайти своє місце у насиченому європейському середовищі та не залишати по собі старого радянського одягу чи звичок.

Серед важливих етапів становлення будь-якої держави ХХ–ХХІ століття невід'ємною частиною розвитку є усвідомлення та переформатування сприйняття із природоресурсного в екологічне право із фундаментальним принципом сталого розвитку у центрі. Адже забезпечення охорони довкілля полягає не лише у раціональному та помірному використанні природних ресурсів. Тепер у тренді збереження та відновлення природи для наших майбутніх поколінь.

Саме тому розвиток екологічної свідомості є невід'ємним аспектом під час здобуття освіти молоді з метою досягнення високого рівня обізнаності на шляху охорони довкілля як у своєму місті, так і на державному чи транскордонному рівні.

Але ж правила поведінки встановлюються, забезпечуються, дотримуються та формуються юристами. Тому зацікавленість студентів-правників у дослідженні проблем правого регулювання у сфері охорони довкілля є стратегічно важливим елементом правової освіти. Саме на юристів покладена відповідальність за регулювання державотворчих процесів на різних рівнях, тому знання законодавства, принципів та проблем сприяє усвідомленню ролі правника у юридичних аспектах забезпечення та дотримання обов'язків по охороні довкілля.

Молоді та наївні, обізнані та завзяті, спрямовані на Європу та зацікавлені у кращому майбутньому для себе та України — саме такими хочеться бачити студентську молодь не лише експертам нашої організації, але й всім без виключення учасникам становлення української державності. І без збереження довкілля тут не обійтись.

Епоха сміттєзвалищ в Україні, відповідальність за екологічні правопорушення, співпраця Україна — ЄС у сфері охорони довкілля — це теми, які отримали найбільший бал під час оцінювання робіт авторів. Пропонуємо на розгляд читача роздуми чотирьох найкращих учасників Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права 2016 року.

Як кажуть Брати Капранови: смачного читання!

*Назар Шпарик,
юрисконсульт ЕПЛ,
керівник юридичної клініки ЕПЛ
«Еколого-правова школа для
студентів-правників»*

Вступне слово від ELSA Lviv

Минуло вже декілька місяців від того часу, коли відбувся Всеукраїнський конкурс есе з екологічного права на тему: «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян». Конкурс есе — це одна з форм академічної діяльності міжнародної незалежної, неполітичної та неприбуткової організації студентів-правників та молодих юристів The European Law Students' Association (ELSA). Конкурс есе полягає у тому, що студенти-правники та молоді юристи змагаються у написанні найкращих есе на задану тематику. Він спрямований на підготовку учасників до письмової комунікації, яка, безумовно, необхідна у рамках юридичної професії.

Варто зазначити, що тематика вказаного конкурсу есе була вибрана не випадково, оскільки цьогорічна тема Міжнародної фокусної програми (International Focus Program — IFP) — екологічне право. Суть цієї програми полягає у тому, що обирається «гаряча правова тема», яка актуальна для усієї мережі ELSA і в рамках якої відбувається цілий ряд заходів задля висунення різнотипних ідей і пропозиції від студентів-правників та молодих юристів, що матимуть вплив на оточення, у якому ми живемо, на розвиток нашої країни, Європи і світу загалом.

Саме тому, локальний осередок ELSA у Львові організував Всеукраїнський конкурс есе, метою якого є підвищення рівня професійної обізнаності студентів-правників щодо екологічних прав громадян та можливих способів їх захисту в Україні, щоб надалі використовувати набуті знання на практиці, зокрема здійснюючи захист прав людей у сфері охорони навколишнього природного середовища. У результаті, участь у конкурсі взяли студенти-правники з різних куточків нашої держави, роботи яких були на надзвичайно високому рівні. Учасникам пропонувалось на вибір сім різноманітних підтем, які охоплювались загальною темою конкурсу — «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян». Як свідчення гарячого протистояння у найкращому розумінні цього поняття є те, що три призових місця розділили між собою чотири учасника цього Конкурсу.

Захід відбувся завдяки безпосередній підтримці Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина», яка, окрім іншого, забезпечила проведення «Тренінгу з написання есе» від керівника проектів та програм — Ганни Хомечко. Крім того, висловлюємо щире подяку доценту кафедри соціального права Львівського національного університету імені Івана Франка — Ващишин Марії Ярославівні.

Проведення глибокого аналізу обраної теми, послідовність у викладі матеріалу, правильність аргументації та наявність обґрунтованих висновків — свідчать про відповідальний підхід учасників до поставленої роботи. Таким чином, у цьому збірнику зібрані кращі з кращих — чотири роботи, які здобули перше, розділили друге та отримали третє місце, то ж пропонуємо до Вашої уваги найдостойніші.

Приємного читання!

*Назар Гарасимчук,
віце-президент з академічної діяльності
ELSA Lviv 2016/2017*

Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи до подолання кризи

*Ми живемо в таку епоху історії людства,
яка більш ніж коли-небудь потребує політичної
відповідальності та скоординованих дій.*

Гро Харлем Брундтланд

30 років минуло з часу, коли концепція сталого розвитку об'єднала економічні та екологічні складові єдиного прагнення достойного рівня життя людини. Але й досі з усе зростаючою амплітудою тіло планети та свідомість кожного її жителя вражають такі взаємообумовлені реалії сьогодення, як глобальне потепління, економічні кризи, перевищення споживання над виробництвом, символічним вираженням яких є міради сміття. В цей час з політичних трибун рівно як з лавочок біля під'їздів пристрасно звинувачують у всьому філософію ринкової економіки з її конкурентним та диверсифікованим виробництвом, орієнтованим на зростання споживання. Несправедливість цих звинувачень яскраво ілюструють герої твору «Атлант розправив плечі» — художнього втілення ринкової політекономіки, в якому визначені максими: «не можна витратити більше ніж заробляєш», «ефективність та якість виконаної роботи — найвища цінність»... Проте у владних коридорах в гонитві за економічною доцільністю був вбитий останній цвях у труну надії на достойний рівень життя на планеті та нашій країні зокрема. Питання залишилось лише в тому, що варто: забивати його чи переплавити на щось корисне?

Мова йде про те, що піддаючись загальній тенденції до уніфікації та спрощення дозвільних систем для залучення інвестицій в космічну галузь України проведено жорстку дерегуляцію, що призвело до виключення її згідно ст. 7 ЗУ «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності» із переліку видів діяльності, які підлягають ліцензуванню. Таким чином, відповідно до ч. 2 ст. 8 цього Закону, орган ліцензування втрачає свої повноваження, а ліцензії, видані на здійснення цього виду діяльності, вважаються недійсними. З часу внесених змін (28.06.2016)

минуло трішки більше півроку, проте незважаючи на встановлені абз. 3 п. 4 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності» двомісячний строк на внесення змін, унормування якісної та безпечної космічної діяльності, з огляду на вказані зміни, досі не відбулося. Досі залишаються чинними Указ Президента України «Питання Державного космічного агентства України» від 08.04.2011, де в п. 26 досі залишаються повноваження ДКАУ на проведення ліцензування, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення “Про Державне космічне агентство України”» від 14.05.2015 з аналогічним положенням у п. 22, п. 18 постанови КМУ «Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності», в якому міститься перелік документів для розроблення, випробування, виробництва, експлуатації ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складових частин, наказ Державного космічного агентства «Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, випробування, виробництва, експлуатації ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складових частин» від 16.07.2010 № 221 з деталізованим викладом вимог до суб'єктів, які проводять зазначені види діяльності.

Очевидно, що чинність вказаних норм на дерегуляцію аж ніяк не впливає завдяки загальновизнаному правилу «закон має вищу юридичну силу відносно підзаконних нормативно-правових актів», проте наносить непоправну шкоду формальній визначеності правового регулювання у даній сфері, що не зовсім привабливо для можливих інвесторів.

Мета ліцензування полягає у збалансуванні публічного та приватного інтересу. У сфері космічної діяльності публічний інтерес очевидний з позицій забезпечення фізичної та економічної безпеки країни, а також екологічної сталості навколоземного космічного простору. Цікаво, що формально вимоги державної безпеки разом із запобіганням порушення прав, законних інтересів громадян, життя чи здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу за умов недостатності інших засобів державного регулювання є законодавчо визначеними (пп. 1 п. 4 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про ліцензування видів господарської діяльності») критеріями віднесення того чи іншого виду господарської діяльності до ліцензованих.

Конкурентоздатність на ринку космічних послуг передбачається необхідністю виконання ряду не тільки суто техніко-економічних, але й екологічних вимог. В аспекті все зростаючого загострення проблеми безпеки космічного руху конкурентоздатність космічної продукції пря-

мо залежить від застосування Керівних принципів щодо запобігання утворенню космічного сміття в редакції технічних вимог, сформульованих Міжнародним координаційним комітетом з космічного сміття та в редакції затвердженій ГА ООН у резолюції № 62/217, а також стандартів Міжнародної організації стандартизації, таких як ISO 24113:2011 «Космічні системи. Вимоги з мінімізації космічного сміття», ISO/PRF TR 18146 «Космічні системи. Проектування та операційне керівництво для космічних апаратів, які функціонують в середовищі космічного сміття», ISO/TR 16158:2013 «Космічні системи — уникнення зіткнень з орбітальними об'єктами», ISO 16126:2014 «Системи космічні. Оцінка життєвості конструкції не пілотованого космічного апарату щодо космічного сміття та метеорних тіл для забезпечення успішного відділення після польоту», ISO 14044 «Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Вимоги і керівні правила» та деяких інших.

Проте в Україні, крім скасування ліцензування, інші засоби регулювання переведені на добровільну основу. Так, слід відзначити, що п. 2.2 Наказу ДКА України № 37 від 31.01.2012 встановлено обов'язок розробляти, виробляти, випробовувати та експлуатувати космічну техніку згідно з нормативними вимогами чинних державних та технічних стандартів, які на підставі п. 4 ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про стандартизацію» є добровільними для виконання. Не передбачено продуктів космічної діяльності в переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання й споживчої політики від 01.02.2005 № 28 (виключення становить лише паливо для реактивних двигунів — п. 13.3). Нівелювання вказаними правилами з кожним роком з усе вищою вірогідністю може призводити до виведення нежиттєздатних в сучасних умовах космічного руху ракетних систем, які засмічуватимуть навколоземний космічний простір, а тому будуть економічно збитковими з огляду на необхідність нести відповідальність перед суб'єктами, космічним об'єктам яких було завдано шкоду.

Кожна модифікація космічного устаткування пов'язана із великими витратами, тому, за умов відсутності контролю, інтереси скорочення собівартості продукту для недобросовісних підприємців, стануть потужними стимулами для невиконання вказаних умов, що неминуче призведе до вразливості продукції в засміченому навколоземному космічному просторі, а отже ще до виводу на навколоземну орбіту розглядатиметься іноземними інвесторами як потенційне сміття. Вказане аж ніяк не забезпечить конкурентоздатність зазначеної продукції. До того ж, значне загострення уваги міжнародної спільноти на забезпеченні довготермінової сталості навколоземного космічного простору свід-

чить про формування політики осуду суб'єктів, які створюватимуть ризики його засмічення.

Вказане впливає з підстав недотримання ст. VI Договору ООН про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (далі — Договір про космос), згідно з якою міжнародна відповідальність за національну діяльність у космічному просторі покладається на державу, на території або під юрисдикцією якої така діяльність здійснюється. При цьому, не має значення, ким безпосередньо провадиться така діяльність: урядовими органами чи неурядовими юридичними особами. В Договорі прямо зазначено, що діяльність неурядових юридичних осіб у космічному просторі має провадитись з дозволу і під постійним спостереженням відповідної держави-учасниці Договору. Також Конвенцією про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами передбачено, що саме держава несе абсолютну відповідальність за шкоду, заподіяну її космічним об'єктом на поверхні Землі або повітряному судну в польоті (ст. II).

На виконання вказаних загальнообов'язкових норм міжнародною спільнотою розроблено ряд рекомендаційних положень, дотримання яких зміцнює авторитет країни в міжнародних космічних відносинах. До таких належать, затверджені резолюцією ГА ООН 68/74 від 11.12.2013 «Рекомендації щодо національного законодавства, яке стосується дослідження і використання космічного простору в мирних цілях». Відповідно до п. 2 резолюції, державам необхідно видавати дозволи та забезпечувати нагляд за космічною діяльністю, що проводиться як під їх юрисдикцією, так і за межами їх громадянами чи установами, якщо тільки юрисдикцію щодо такої діяльності не здійснює інша держава. Лише в цьому випадку державі варто утриматися від встановлення дублюючих вимог і не допускати непотрібного обтяження. Космічна діяльність повинна проводитись із дозволу компетентного національного органу. Такий орган, а також умови видачі, зміни, призупинення дії, відкликання дозволів повинні бути чітко визначені в межах нормативно-правової основи. В державах може діяти особливий порядок видачі ліцензій і дозволів на здійснення різних видів космічної діяльності. Умови видачі повинні відповідати міжнародним зобов'язанням за договорами ООН та іншим відповідним законодавствам і можуть відображати інтереси національної безпеки і зовнішньої політики держав. Умови видачі повинні сприяти підтвердженню того, що космічна діяльність здійснюється безпечним чином і з обмеженням ризиків для людей, оточуючого середовища і майна, не створювати перешкод для проведення іншої діяльності в космосі.

Ліцензійні процедури повинні забезпечувати постійний нагляд і контроль за дозволеною космічною діяльністю на основі застосування системи інспекцій на місці чи встановлення більш загальної вимоги про надання звітності. Механізм забезпечення дотримання вимог може включати застосування адміністративних заходів таких як призупинення дій чи відкликання дозволу або штрафні заходи.

З 191 держави-члена ООН — 43 мають на навколоземній орбіті космічні апарати, а в 38-ми з них створені спеціалізовані органи управління космічною діяльністю, однією з основних функцій яких є ліцензування. Космічна діяльність у ЄС значною мірою здійснюється Європейським космічним агентством (ЄКА), в якому запроваджені внутрішні механізми ліцензування, що стосуються переважно авторського права та патентування. Ліцензування ж як діяльність компетентних органів щодо видачі відповідним суб'єктам дозвільного документа, яким держава засвідчує право на провадження зазначеного в ньому виду космічної діяльності протягом визначеного часу при виконанні ліцензійних умов, визначається національними законодавствами країн-членів ЄС, які входять до Європейського космічного агентства.

Відповідно до ст. 2 Закону про космічні операції Французької Республіки (French Space Operational Act) від 22.05.2008, будь-які оператори незалежно від національності, а також фізичні особи чи організації, чий штаб квартири знаходяться у Франції, незалежно чи є вони операторами, метою яких є запуск космічних об'єктів з території чи устаткування Франції чи під її юрисдикцією, повинні отримати ліцензії. Ліцензії видаються міністерством, до відання якого належить космічна діяльність, після оцінки відповідності моральним, фінансовим та професійним вимогам за спрощеним варіантом в межах державних програм. Окрема ліцензія може видаватися даним міністерством після перевірки дотримання технічних вимог Національним центром космічних досліджень (CNES). За загальним порядком для отримання ліцензії необхідно дотриматися всіх вказаних вимог. Якщо суб'єкт, який отримав ліцензію, завдасть шкоди під час своєї космічної діяльності, відповідно до ст. 14 вказаного закону, уряд Франції змушений відшкодувати лише ті витрати, які перевищують 60 млн. євро.

Ліцензування космічної діяльності порівняно недавно 11.10.2011 було запроваджено в Австрії Федеральним законом щодо ліцензування космічної діяльності та встановлення національного реєстру (Austrian Federal Law on the Authorisation of Space Activities and the Establishment of a National Registry). Згідно із параграфами 3, 4 цього закону, ліцензія на здійснення космічної діяльності видається міністром транспорту, інновацій і технологій за умов: 1) володіння оператором достатніми

можливостями та досвідом; 2) безпечності космічної діяльності для людей, їх майна, громадського порядку, суспільного здоров'я; 3) відповідності космічної діяльності національній безпеці, зобов'язанням Австрії за міжнародним правом та австрійським інтересам зовнішньої політики; 4) спроможності космічних операцій до забезпечення космічного простору та небесних тіл від засмічення та несприятливих змін; 5) відповідності діяльності вимогам Міжнародного союзу електрозв'язку щодо орбітальних позицій та привласнення частот; 6) обов'язкового страхування космічної діяльності, щодо якої проводиться процедура ліцензування. Не є обов'язковим страхування, якщо оператором виступає держава. Для приватних суб'єктів мінімальний рівень страхової суми встановлений на рівні 60 млн. євро, проте зазначений міністр може прийняти рішення про зменшення суми мінімального страхування, враховуючи пов'язані з цим фінансові ризики. Вказана модель схожа на закріплену Законом про космічні операції Французької Республіки. І хоч в тексті австрійського закону не вказується на субсидіарну відповідальність держави, вона впливає із ст. 2 Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 року.

Ліцензування космічної діяльності передбачено в ч. 1 ст. 3 Закону Сполученого королівства «Про космічний простір» від 18.07.1986, а саме: «будь-яка особа, котра знаходиться під юрисдикцією Великобританії та здійснює запуск і забезпечення запуску космічного об'єкту, управління космічним об'єктом, будь-яку діяльність в космічному просторі, незалежно від того проводиться вона на території країни чи поза нею, не може займатися цією діяльністю без уповноваження її ліцензією, яка видається міністром». Відмова у видачі ліцензії, згідно ч. 2 ст. 4 цього Закону, буде здійснена з підстав, якщо така діяльність може: а) загрожувати здоров'ю населення, безпеці людей або майна; б) не узгоджуватись з міжнародними зобов'язаннями країни; в) послаблювати національну безпеку. До умов ліцензії згідно ст. 5 можуть включатися такі прогресивні та актуальні на сьогодні умови як запобігання засміченню космічного простору або несприятливі зміни навколишнього середовища на поверхні Землі та запобігання утворенню перешкод для діяльності інших осіб з мирного дослідження та використання космічного простору. Законодавець Великобританії перекладає обов'язок щодо несення відповідальності за всю національну космічну діяльність держави на осіб, що отримали ліцензії, що прямо вказано у ст. 10 цього закону.

Виключність ліцензування всієї космічної діяльності для всіх її суб'єктів передбачено Законом та Декретом Швеції «Про космічну

діяльність» (1982:963) (Act on space activities), (1982:1096) (Decree on space activities). Всі ліцензії видаються урядом після детальної перевірки заявки Національною радою з космічної діяльності та консультацій з адміністрацією у справах телекомунікацій. Відповідна рада здійснює контроль за дотриманням ліцензійних умов. Схожа до Британської моделі перекладення тягаря відповідальності міститься і в ст. 6 Закону, в якій вказано: «якщо Швеція, виконуючи обов'язки за міжнародними зобов'язаннями, несе відповідальність за шкоду, спричинену суб'єктами космічної діяльності, останні зобов'язані відшкодувати їй всі понесені витрати, за виключенням, коли є особливі причини цього не робити».

Також існує практика щодо видачі ліцензій відповідно до призначення космічного устаткування та реалізованих ним місій. Прикладом такої є положення ст. 3 ч. 2 Закону Федеративної Республіки Німеччини щодо убезпечення супутникових даних (Satellite Data Security Act — SatDSiG) від 23.11.2007, згідно з яким для проведення високошвидкісного дистанційного зондування Землі необхідно отримати ліцензію. Показовою в цьому контексті є також практика США щодо ліцензування. Диверсифікація космічної продукції в цій країні зумовила розподілення ліцензійних повноважень між трьома інституціями: Федеральна комунікаційна комісія (Federal Communications Commission — FCC) видає ліцензії та контролює експлуатацію телекомунікаційних супутників відповідно до Комунікаційного акту 1934 року; Управління комерційних космічних перевезень (Office of Commercial Space Transportation — OCST) ліцензує комерційні запуски відповідно до Акту щодо комерційних запусків від 1984 року; Національна океанічна та атмосферна адміністрація (National Oceanic and Atmospheric Administration — NOAA) ліцензує комерційні системи дистанційного зондування на підставі Акту про комерціалізацію дистанційного зондування Землі від 1984 року.

Таким чином, всі найпотужніші космічні держави використовують інститут ліцензування для забезпечення якості та конкурентоздатності власної космічної продукції, а також полегшення тягаря відповідальності за шкоду, яку може бути ними спричинена, що покладена на них відповідно до норм міжнародного космічного права.

Отже, внаслідок скасування інституту ліцензування космічної діяльності вітчизняний законодавець створив сприятливі умови зі створення сміттєзвалища уже не на території України, а у позаюрисдикційній площині — навколоремному космічному просторі. Проте відповідальність в останньому випадку загрожує більш сувора, адже пов'язана з мільярдними рахунками від комерційних компаній, чії космічні об'єкти можуть

бути ушкоджені, втратою політичного авторитету космічної держави з можливим блокуванням шкідливої діяльності з боку міжнародної спільноти, що позначиться на якості забезпечення українців такими благами космічної діяльності як інтернет, дистанційне зондування Землі, навігація та інші. Результат проведеного дослідження очевидний — ліцензування космічної діяльності необхідно закріпити законодавчо з оновленими ліцензійними умовами, щодо: 1) мінімізації та запобігання засмічення навколоземного космічного простору; 2) обов'язкового виконання вимог щодо оцінки на предмет екологічних стандартів космічної діяльності на повному життєвому циклі — від вибору матеріалів для конструювання до утилізації відпрацьованих космічних об'єктів, за основу чого можна взяти стандарт ISO 14044 «Екологічний менеджмент. Оцінка життєвого циклу. Вимоги і керівні правила»; 3) дотримання порядку обов'язкового страхування відповідальності за шкоду, завдану як третім особам, так і навколишньому середовищу та навколоземному космічному простору, в якому визначити цільове призначення цих коштів на фінансування конкретних проєктів, спрямованих на мінімізацію завданої шкоди.

Список використаних джерел:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967.
2. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития «Наше общее будущее» от 04.08.1987: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.
3. Зміни до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, випробування, виробництва, експлуатації ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземного комплексу управління космічними апаратами та його складових частин: Наказ ДКА України № 37 від 31.01.2012: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0272-12>.
4. Космічне законодавство країн світу; Тематичне зібрання (російською та англійською мовами). — Том 1. Загальні питання космічної діяльності. Державне регулювання / Відп. Ред. Н. Р. Малишева, Ю. С. Шемшученко. — К. : Атіка, 2001. — 448.
5. Малишева Н. Р. Чи варто «дерегулювати» сферу космічної діяльності? // Публічне право № 1 (21) (2016) / Н. Р. Малишева / С. 90–95.
6. Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні: Наказ Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики 01.02.2005 № 28: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05>.
7. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII, Голос України від 28.03.2015, № 5.
8. Про стандартизацію: Закон України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-VIII від 15.01.2015, ВВР, 2015, № 14, ст. 96.
9. Рекомендации по национальному законодательству, имеющему отношение к исследованию и использованию космического пространства в мирных целях: Резолюция 68/74 ГА ООН от 11 декабря 2013 года: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/443/91/PDF/N1344391.pdf?OpenElement>.
10. Руководящие принципы Комитета по использованию космического пространства в мирных целях по предупреждению образования космического мусора: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/space_debris.shtml.
11. ISO 14044:2006 Экологический менеджмент. Оценка жизненного цикла. Требования и руководящие указания: http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=38498.

12. ISO 24113:2011 Космические системы. Требования к уменьшению мусора: [http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber= 57239](http://www.iso.org/iso/ru/catalogue_detail?csnumber=57239).
13. ISO/TR 18146:2015 Space systems — Space debris mitigation design and operation guidelines for spacecraft: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=61602.
14. ISO/TR 16158:2013 Space systems — Avoiding collisions with orbiting objects: http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=55739.
15. ISO 16126:2014 Space systems — Assessment of survivability of unmanned spacecraft against space debris and meteoroid impacts to ensure successful post-mission disposal: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail.htm?csnumber=55720.

Відповідальність за екологічні правопорушення: як держава оцінює екологічну шкоду?

*Найбільший злочин — безкарність.
Свобода означає відповідальність,
ось чому більшість людей боїться її.*

Бернард Шоу

На сьогоднішній день екологічні правопорушення є одними з тих, які невпинно прогресують на просторах світу і Україна не є виключенням. Наразі наноситься велика шкода нашому довкіллю, процвітає браконьєрство, вирубка лісів тощо. Як відомо, аби нормально функціонували екологічні суспільні відносини, держава має застосовувати заходи юридичної відповідальності.

На жаль, в Україні система відповідальності за екологічні правопорушення не є досконалою. Певною мірою це зумовлено тим, що дане питання не є першочерговим для вирішення. Але вже зараз світові тенденції та реалії екологічної ситуації в Україні змушують нас змінювати своє відношення до екологічних проблем.

Україна має слідувати, зокрема, Цілям сталого розвитку 2016–2030, які були прийняті у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку; Угоді про Асоціацію з ЄС, де закріплено велику кількість положень (в тому числі і питання щодо юридичної відповідальності за екологічні правопорушення), що мають бути дотримані Україною; низці міжнародно-правових угод та конвенцій.

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI однією з першопричин екологічних проблем України є недотримання природоохоронного законодавства.

Сама неефективність юридичної відповідальності не є основною причиною теперішнього стану довкілля, який ми маємо на сьогодні. Усі негативні фактори, які впливають на стан нашого довкілля, діють в комплексі. Але інститут юридичної відповідальності не виконує тієї важливої функції — стимулюючої — яка б мала попередити такий

основний загрозливий чинник на стан навколишнього природного середовища, як людська діяльність. Функція стимулювання не реалізує себе так, як це дійсно має бути, оскільки проаналізувавши усі можливі міри відповідальності можна відзначити, що санкції статей не відповідають дійсній нанесеній шкоді навколишньому природному середовищу.

Дане питання безумовно пов'язане і з еколого-правовим нігілізмом серед громадян, який є свідченням того, що люди можуть навіть і не усвідомлювати, що певні дії з їхнього боку є правопорушенням. І тому, одним із завдань реформи цієї сфери має бути не тільки криміналізація деяких видів складів злочинів, а й проведення заходів, спрямована на підвищення рівня екологічної свідомості громадян.

На підставі вищенаведеного та проаналізованої великої кількості нормативно-правових актів у сфері екологічного права можна виокремити основні проблеми та шляхи її вирішення:

Першим таким моментом, на який хотілося б звернути увагу, то це перегляд санкцій статей, в яких передбачена відповідальність за вчинені екологічні правопорушення. Оскільки більшість санкцій, які передбачені в статтях Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення містять низькі міри покарання за екологічні правопорушення. Тим паче, якщо ми поглянемо на інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в інших країнах Європи, то можна сміливо говорити про те, що в Україні правопорушення у цій сфері здійснюються дуже рідко та не приносять негативних наслідків в таких масштабах, які б змусили задуматись над цим, або ж ми взагалі не турбуємося і не думаємо про навколишнє природне середовище та стан довкілля загалом і деякі особи на цьому лише наживаються.

Особисте обурення та невдоволення існує по відношенню до деяких санкцій статей Кримінального кодексу України, зокрема, статті 241 ККУ, в якій передбачена відповідальність за забруднення атмосферного повітря та статті 242 ККУ, де передбачена кримінальна відповідальність за порушення правил охорони вод, оскільки в даних злочинах кваліфікуючими ознаками є загибель або захворювання людей, масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу (ст. 242) або інші тяжкі наслідки. Максимальною санкцією у вищезазначених статтях є позбавлення волі на строк до 5 років. Наша держава прирівнює наслідки від вчинення даних злочинів до такого злочину як крадіжка, вчинена повторно або за попередньою групою осіб відповідно до ч. 2 статті 185 Кримінального кодексу України, оскільки максимальна санкція даного складу злочину також передбачає позбавлення волі до 5 років. Але насправді це не

має так бути, адже наслідки від вчинення екологічних правопорушень є набагато масштабнішими та завдають шкоди невизначеній кількості людей, тваринному та рослинному світу, а в деяких випадках завдана шкода впливає на стан майбутніх поколінь, тобто генетична шкода, яка є незворотною.

Принцип «забруднювач платить», який закріплено Директивою 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 року, що справедливо вважається одним з наріжних каменів екологічної політики ЄС, поступово посилюється і трансформується в принцип, обумовлений як «забруднювач сидить». Саме до цього ведуть країни Євросоюзу свої останні новації у сфері розширення кримінальної відповідальності за забруднення навколишнього середовища.

Так, ми мусимо визнати прикрий факт, що охорона довкілля зараз не є пріоритетним напрямком в Україні, а тим паче в законодавчій сфері. Але необхідно це питання якомога частіше підіймати для обговорення на рівні громадськості. Громадські організації є тією рушійною силою, яка в змозі вплинути на достатньо велику частину населення та натиснути на владу з приводу того, що дійсно необхідно реформувати інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

Відповідно до 13 принципу Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку від 14 червня 1992 року держави (в тому числі й Україна) повинні розробляти внутрішні законодавчі акти щодо юридичної відповідальності за забруднення та іншу шкоду, завдані довкіллю, а також стосовно компенсацій третім особам. Держави повинні також невідкладно та рішуче об'єднати свої зусилля для подальшого розроблення міжнародних законодавчих актів стосовно юридичної відповідальності та компенсацій за несприятливі наслідки, які виникли в результаті діяльності в межах їхньої юрисдикції чи контролю, або наносять екологічну шкоду територіям поза їхньою юрисдикцією.

Реформування даного інституту вже передбачено Реанімаційним пакетом реформ під назвою «невідворотність відповідальності за правопорушення у сфері охорони довкілля та забезпечення дотримання екологічного законодавства», але ще достойменно не відомо коли буде досягнуто цієї мети.

Другим важливим моментом у сфері реформування інституту юридичної відповідальності за екологічні правопорушення є перегляд розмірів такс, які передбачені для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства.

При заподіянні шкоди природним об'єктам не завжди можна визначити реальні збитки. Тому важливе значення при обчисленні збитків надається напередвизначеним правилам і порядку обчислення розміру заподіяної шкоди, зокрема таксам. На застосуванні такс, зокрема, ґрунтується відшкодування шкоди, завданої знищенням лісу, незаконним полюванням і рибальством, знищенням і пошкодженням дерев та інших зелених насаджень у містах і селищах. Враховуючи специфіку екологічної шкоди (можливість прояву її наслідків через певні проміжки часу), методика її розрахунку спирається на сам факт вчинення екологічної шкоди, а не на наслідки її прояву.

Деякі такси, визначені в чинному законодавстві, зовсім не стимулюють осіб до сталого використання біологічного різноманіття, оскільки такси не покривають реальних витрат, а коли вони є завищеними, то сприяють процвітанню корупційного елементу.

На нашу думку, проводячи аналіз екологічної ситуації в Україні, яка з кожним роком, на жаль, рухається не в позитивному напрямку, такси необхідно переглядати якомога частіше. Хоча б кожні один-два роки, оскільки відповідно до Постанови Кабінету міністрів України № 665 від 23 липня 2008 року із змінами, внесеними постановою КМУ № 1364 від 28 грудня 2011 року «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» такси не переглядались майже 9 років. Значні масштаби незаконних рубок лісів потребують перегляду розмірів такс, передбачених на сьогоднішній момент.

Третім не менш обговорюваним питанням, яким задаються громадяни України, то це «куди йдуть кошти, які сплачуються у формі штрафу, передбаченого санкціями статей за порушення природоохоронного законодавства?». Більшість людей просто не розуміє механізму реалізації коштів із штрафів, які мають спрямовуватися на усунення негативних наслідків на навколишнє природне середовище внаслідок вчинення протиправних дій особи, яка власне і сплатила штраф, що також створює «сірі ніші» для акумулювання та реалізації коштів в невідомому напрямку.

Тобто, якщо відповідні санкції статей, такси будуть переглянуті уповноваженими органами відповідно до вимог міжнародного законодавства та буде створено прозору систему реалізації коштів на усунення негативних наслідків на навколишнє природне середовище та реалізацію природоохоронних заходів, то інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення має усі шанси запрацювати в новому вимірі.

Четвертим основним моментом, на мою думку, є створення системи заохочень у сфері дотримання природоохоронного законодавства, тому

що в Україні юридична відповідальність, можна сказати, не стимулює до правомірної поведінки. Одним з центральних принципів охорони довкілля є поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони довкілля.

Тобто, мається на увазі, що було б добре передбачити у природоохоронних законах, підзаконних нормативно-правових актах перелік заходів заохочення для громадян та суб'єктів господарювання у разі дотримання норм природоохоронного законодавства.

Прикладом таких заохочень може слугувати надання пільг у сфері оподаткування, наприклад, за сумлінне дотримання норм екологічного законодавства та/або впровадження сучасних технологій, які направлені на раціональне використання природних ресурсів та охорону навколишнього природного середовища.

Існуючі форми юридичної відповідальності не здатні забезпечити відшкодування екологічної шкоди, спричиненої правопорушенням природному об'єкту, тобто відновити порушений екологічний правопорядок; ці форми юридичної відповідальності за своєю природою виконують або каральні, попереджувальні функції, або спрямовані на відшкодування шкоди, спричиненої майну у рамках цивільно-правових чи трудових відносин.

Отже, підсумовуючи, хотілося б відзначити основні позиції, які потребують уваги з боку держави. Це перегляд санкцій статей, які передбачені за порушення природоохоронного законодавства; перегляд такс для відшкодування збитків; створення прозорої системи реалізації штрафів на усунення негативних наслідків на навколишнє середовище та реалізацію природоохоронних заходів; створення системи заохочення для громадян та юридичних осіб.

Не можна обійти увагою і дотримання одного із принципів міжнародного сталого розвитку — розробка національних законів, що стосуються відповідальності і компенсації потерпілим від забруднення та іншого екологічного збитку. Ми маємо це пам'ятати та підлаштовувати своє законодавство під актуальні світові події та екологічну й економічну ситуацію в Україні.

Список використаних джерел:

1. Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди від 21 квітня 2004 року: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_965.
2. Екологічне право України: Підручник / За ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. — Х.: Право, 2005. — 374 с.
3. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [Текст] : офіц.текст : станом на 30.06.11 р. — Відомості Верховної Ради України. — 2011 р. — № 26. — стор. 1284. — стаття 218.
4. Корнеев Ю.В., Садовський М.В. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. — Юридичний вісник. — 2015 — № 34. — с. 13–17.
5. Кримінальний кодекс України [Текст] : офіц.текст. : за станом на 05.01.17 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — стаття 131.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2011 (зі змінами) № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» [Текст] : офіц.текст : станом на 13.01.12 р. // Офіційний вісник. — 2008. — № 56. — стор. 30. — стаття 1686.
7. Цілі сталого розвитку 2016–2030: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
8. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию: [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

Співпраця Україна – ЄС у сфері охорони довкілля: на якому етапі перебуває апроксимація національного екологічного законодавства?

В останні роки Європейський Союз став світовим лідером з інновацій у сфері захисту довкілля, тому джерела довкільного права ЄС не є сталими, вони постійно змінюються та еволюціонують, беручи курс на сталий розвиток, дедалі більше переплітаючись зі сферою економіки для розробки ефективних механізмів співпраці та господарювання.

З 1 листопада 2014 року для України набрало чинності тимчасове застосування Угоди про асоціацію, на підставі чого виник обов'язок транспозиції в національне законодавство 29 джерел права ЄС (директив і регламентів) тільки у сфері охорони довкілля.

У запропонованому есе ми охарактеризуємо окремі проблеми апроксимації українського екологічного законодавства, які є актуальними на даний момент.

Точкою відліку процесу апроксимації можна назвати сектор управління довкіллям та інтеграції екологічної політики у інші галузеві політики, адже законодавство у цьому напрямку є «горизонтальним», наскрізним для усіх секторів управління довкіллям.

Першочерговим пріоритетом у цій сфері є прийняття законів «Про оцінку впливу на довкілля» та «Про стратегічну екологічну оцінку» відповідно до Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище, Директиви 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів та програм на навколишнє середовище та Директиви 2003/35/ЄС про забезпечення участі громадськості у підготовці окремих планів та програм, що стосуються навколишнього середовища.

У жовтні 2016 року обидва законопроекти було прийнято Верховною Радою України, проте повернуто Президентом для допрацювання та повторного розгляду.

Законопроект «Про стратегічну екологічну оцінку» мав би доповнити уже чинні механізми екологічної оцінки, ввести поняття попередньої оцінки державних планів та програм та гармонізувати українську систе-

му стратегічної екологічної оцінки (далі СЕО) з європейськими стандартами. Не зважаючи на досить довгий період роботи над законопроектом, останній має значну кількість недоліків.

Так, у своїх Пропозиціях до проекту Президент зазначає таке:

- відсутність чітких критеріїв віднесення документів державного планування до таких, що потребують проведення СЕО;
- недосконалість механізмів врахування зауважень і пропозицій громадськості;
- невідповідність принципу юридичної визначеності.

Ще більше недоліків, відповідно до Пропозицій Президента, виявилося у законопроекті «Про оцінку впливу на довкілля»:

- віднесення рішення з оцінки впливу на довкілля до переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності;
- у конкретних випадках недоцільність проведення оцінки щодо деяких видів діяльності, зазначеної в законі (реконструкція, оснащення, тощо);
- відсутність вичерпного переліку підстав для відмови у видачі рішення;
- право уповноваженого законом (ст. 16) центрального органу виконавчої влади приймати рішення про обмеження діяльності підприємств, що мало би відбуватися винятково за рішенням суду.
- недосконалі механізми врахування пропозицій громадськості.

Незважаючи на раціональність частини критики щодо цих законів, вето Президента видається досить несподіваним рішенням, зважаючи на те, що законопроекти було зареєстровано у ВРУ ще у червні 2015 року, що мало би дати достатньо часу для обговорення та редагування. Крім того, Президент свідомо іде на порушення зобов'язань за Угодою про асоціацію, згідно з якою Директиви про оцінку довкілля мали бути імplementовані протягом двох років з 1 листопада 2014 року, коли частина норм почала підлягати тимчасовому застосуванню. Аналогічне зобов'язання покладено на Україну Договором про заснування Енергетичного Співтовариства, проте строк закінчився ще 1 січня 2013 року.

Також зазначу, що частина недоліків, на які посилається Президент, ґрунтується на презумпції неефективного та недобросовісного публічного адміністрування. Так український законодавець опиняється у замкненому колі: детальне регулювання збільшує строки, стимулює бюрократію та ускладнює дозвільні процедури, що не узгоджується з принципом зменшення рівня державного регулювання господарської ді-

яльності, в той час як надання органам більш широкого розсуду створює ризики зростання корупційної діяльності.

Автори Національної стратегії наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля також наголошують на проблемі неперіоритетності екологічних вимог на фоні лібералізації та спроб дерегуляції підприємницької діяльності. Декларування рівності трьох складових сталого розвитку держави (економічної, екологічної, соціальної) в «Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» має суто символічний характер. Де факто законодавець розставив пріоритети щодо сфер апроксимації законодавства на користь економічної складової, відхиливши більш складний системний підхід, що означав би комплексну міжгалузеву співпрацю. Так, більший об'єм фінансових та часових витрат на початковому етапі зменшив би подальший обсяг роботи щодо внесення змін та повторного прийняття нових законів в подальшому.

На жаль, у деяких випадках проглядається абсолютне нерозуміння важливості екологічних реформ розробниками нормативно-правових актів у контексті розвитку держави. Про це свідчить, зокрема, Указ Президента України від 12.01.2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», де поняття «довкілля» згадується лише раз в контексті безпеки, а з 62 реформ та програм розвитку держави сфери довкілля сто-сується лише «Програма збереження навколишнього природного середовища», яка досі не розроблена.

Сергій Вихрист, розробник законопроектів щодо оцінки довкілля, зазначив, що ветованням екологічних законів Президент грає на руку безвідповідальному бізнесу. За його словами, «якщо парламент не набирає голосів, щоб подолати вето президента, то закон потрібно розробляти з нуля. І це відкине Україну на 1,5–2 роки [назад] в цьому процесі».

У секторі якості атмосферного повітря характерною ознакою апроксимації є те, що законодавець перекладає значний обсяг регулятивної роботи на Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади, намагаючись таким чином прискорити процес транспозиції законодавства ЄС та максимально його спростити. Якщо для технічних нормативів, які потребують швидкого реагування та постійних змін внаслідок технологічного процесу, підзаконні акти є оптимальною формою, то питання загального характеру мусять бути закріплені в законодавстві. Для того, аби вироблена система регулювання працювала ефективно, на мій погляд, потрібно вдосконалити систему реєстрації та узгодження підзаконних нормативно-правових актів, адже поки типовою ситуацією є прийняття підзаконних актів «про втрату чиннос-

ті підзаконних актів про втрату чинності», суперечності, прогалини, тощо. Більше того, за умов нагромадження підзаконних актів на закони мала би бути покладена функція «провідника», тобто забезпечення системи діючих бланкетних норм.

Однак, бланкетні норми у тому стані, в якому вони існують зараз, негативно впливають на законодавство, часто відсилаючи до неіснуючих або таких, що втратили чинність нормативно-правових актів, інструкцій, нормативів тощо. Наприклад, ст. 5 ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» передбачає встановлення нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря, що є необхідною умовою імплементації Директиви 2008/50/ЄС. Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 №299 затверджено порядок розроблення цих нормативів, проте самих нормативів досі не встановлено.

У «замороженому» стані знаходиться внесення змін до НПА у сфері моніторингу довкілля. Відповідно до строків та заходів, зазначених у «Плані імплементації Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи» та у «Плані імплементації Директиви 2004/107/ЄС Європейського Парламенту та Ради про миш'як, кадмій, ртуть, нікель та поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі», ще на початку 2016 року мали би бути прийняті зміни до положень про Мінприроди та ДСНС з метою передачі до сфери управління Мінприроди Комітету України з питань гідрометеорології та функцій ДСНС у сфері моніторингу довкілля.

Необхідність зазначеного заходу пов'язана з тим, що повноваження спрямовувати, координувати та контролювати діяльність Комітету з питань гідрометеорології, який виконує моніторинг атмосферного повітря, покладено на ДСНС, тому функція Мінприроди щодо моніторингу довкілля є номінальною. Як наслідок, розроблення програм та планів моніторингу довкілля повною мірою не відбувається у зв'язку з неперіоритетністю напрямку для ДСНС. Рада національної безпеки і оборони України іще у 2013 році прийняла рішення, де підкреслила необхідність виправлення ситуації. Проте, згідно з результатами аудиту Рахункової палати від січня 2016 року, порядки створення та функціонування системи моніторингу довкілля та її окремих складових, прийняті Кабінетом Міністрів України, виявилися неефективними через «недотримання принципу узгодженості нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення, зокрема, в частині визначення суб'єктів моніторингу та їх відповідальності».

Згідно з Базовим планом адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апрок-

симації), однією з ключових реформ в контексті Директиви 2008/50/ЄС та Директиви 2004/107/ЄС є встановлення зон та агломерацій по всій території України за ступенем забруднення атмосферного повітря до 2017 року, проте наразі обговорення цієї реформи не активізувалися, хоча строк виконання наближається.

Згідно з Базовим планом апроксимації, у 2016 році збіг строк транспозиції положень Директиви 94/63/ЄС про контроль викидів летких органічних сполук (ЛОС), що спричиняються сховищами нафти та під час її транспортування з терміналів до сервісних станцій, проте технічних вимог, встановлених нею, досі не прийнято.

Одним із найбільш проблемних для України є сектор «Управління відходами та ресурсами». Це зумовлено станом інфраструктури та об'єктів захоронення відходів, постійним накопичення відходів та зростанням кількості звалищ. Так, згідно з Національною стратегією наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля, повна апроксимація до вимог ЄС у сфері поводження з відходами може передбачатись лише у довготривалій перспективі.

Відповідно до Плану імплементації Директиви 2008/98/ЄС про відходи, до жовтня 2015 року було заплановано прийняти нову редакцію Закону України «Про відходи», здійснивши транспозицію Директиви 2008/98/ЄС, та створити Національний перелік відходів. Проте системної реформи так і не відбулося, незважаючи на факт, що через Верховну Раду пройшло близько двох десятків різних проектів. Тим не менш, 16.06.2016 у Верховній Раді України було зареєстровано Проект № 4838 Закону «Про відходи», котрим планують запровадити принципові новації: «встановлення застосування ієрархії у поводженні з відходами, встановлення порядку припинення статусу відходів, введення розширеної відповідальності виробника продукції, реалізація принципів самодостатності і наближеності та введення системи довгострокового планування управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях; впровадження Національного переліку відходів, який буде застосовуватися в системі державного статистичного обліку, інших системах обліку та паспортизації відходів; ведення реєстрів об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, реєстрів об'єктів видалення відходів, при складанні галузевих і корпоративних переліків». Станом з 01.11.2016 проект знаходиться на розгляді комітету.

Прогнозувати долю законопроекту складно. Наразі у Верховній Раді зареєстровано кілька пов'язаних проектів, які просувають введення екологічного податку та його спрямування на оплату утилізації побутових відходів під виглядом розширеної відповідальності виробника. Введен-

ня екологічного податку передбачено також Планом імплементації Директиви 2008/98/ЄС. При цьому, очевидно, законодавець неправильно розуміє поняття розширеної відповідальності, адже, відповідно до Директив ЄС та до законопроекту № 4838 «Про відходи»: «згідно з принципом розширеної відповідальності виробника продукції встановлюється відповідальність виробника та/або імпортера щодо відходів, які утворюються протягом усього життєвого циклу продукції та матеріалів, починаючи з процесу їх виробництва та до закінчення терміну експлуатації і перетворення у відходи у результаті зносу та відпрацювання й втрати споживчих якостей».

Основним недоліком реформування у секторі поводження з відходами, на мій погляд, є несистемність законотворення. Так, за умов відсутності Національної стратегії поводження з відходами та узгодженого з нормами ЄС «рамкового» закону «Про відходи», недалекоглядно приймати деталізуюче законодавство, так само як і вносити зміни до нині чинного, проте не актуального закону «Про відходи». Більше того, на мій погляд, враховуючи кількість законопроектів щодо поводження з відходами, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді (близько 20), варто було би розглянути ідею створення єдиного кодифікованого акту і лише потім рухатися далі, аби уникнути нескінченного кола внесення змін до законів.

Пріоритетним напрямком у секторі якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище, наразі є запровадження європейської моделі басейнового управління водними ресурсами. Таким чином, одиницею управління буде виступати не частина річки в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці, а басейн річки в цілому, що сприятиме максимально ефективному захисту водних ресурсів та цілісності стратегії управління. Відповідно до Плану імплементації Директиви 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики, впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом мало відбутися до грудня 2015 року, проте відповідні зміни до законодавчих актів України були прийняті аж у жовтні 2016. Відповідно із запізненням буде здійснено і подальші кроки, спрямовані на імплементацію Директиви, такі як виділення суббасейнів та водогосподарських ділянок, тощо.

У секторі промислового забруднення та техногенних загроз, відповідно до Плану імплементації Директиви 2010/75/ЄС запропоновано розроблення проекту Закону «Про інтегрований дозвіл»: «інтегрований дозвіл повинен видаватися одним органом та замінити собою для осіб, які здійснюють види діяльності, передбачені Додатком I до Директиви

наступні дозволи: дозвіл на викиди забруднювальних речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами, дозвіл на спеціальне водокористування, дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами». Поки ж процедуру видачі інтегрованого дозволу закріплюють у проектах секторального законодавства, наприклад, у згаданому вище проекті «Про відходи», законопроекті № 3323 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, які регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру (щодо спеціального водокористування)».

Підбиваючи підсумки, зазначу, що стан апроксимації українського законодавства до доктринального права ЄС знаходиться на етапі прийняття базових «рамкових законів». При цьому більшість із них прийняті із значним запізненням, що зумовлює подальше відставання розвитку сектору. Причинами такого стану речей, на мій погляд, є відсутність політичної волі, а також, частково, нереалістичні цілі. Головним завданням України на даному етапі, я вважаю, є усвідомлення необхідності зменшення залежності економічного розвитку країни від споживання природних ресурсів, а також розвиток концепції сталого розвитку та екологічної відповідальності. Враховуючи темпи розвитку технологій та тенденції у ставленні до доктринального розвинених країн, єдиним способом нарешті подолати статус «країни що розвивається» — зробити ставку на «зелену економіку».

Список використаних джерел:

1. Громадське радіо: «Ветуванням екологічних законів Президент грає на руку безвідповідальному бізнесу» [Електронний ресурс]; Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/vetuvannyam-ekologichnyh-zakoniv-prezydent-graye-na-ruku-velykomu-biznesu>.
2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-VI [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17?test=kqnMfw.ACKOioi4QZi4HVMQvHI46ss80msh8Ie6>.
3. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
4. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 № 2707-XII; Редакція від 04.08.2016 [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» від 04.10.2016 № 1641-VIII [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1641-19>.
6. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 17.12.2012 № 659 «Щодо затвердження Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації)» [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/706-nakaz-vid-17-12-2012-659-shchodo-zatverdzhennia-bazovoho-planu-adaptatsii-ekolohichnoho-zakonodavstva-ukrainy-do-zakonodavstva-yevropeiskoho-soiuzu-bazovyi-plan-aproksymatsii>.
7. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 17.12.2012 № 659 «Щодо затвердження Базового плану адаптації екологічного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Базовий план апроксимації)» [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/normakty/60-9/acts/706-nakaz-vid-17-12-2012-659-shchodo-zatverdzhennia-bazovoho-planu-adaptatsii-ekolohichnoho-zakonodavstva-ukrainy-do-zakonodavstva-yevropeiskoho-soiuzu-bazovyi-plan-aproksymatsii>.
8. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля/Київ, 2015/107 с. [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-adaptation/draft_NAS_FEB2015.pdf.
9. План імплементації Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи.

10. План імплементації Директиви 2004/107/ЄС Європейського Парламенту та Ради про миш'як, кадмій, ртуть, нікель та поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі.
11. План імплементації Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради про відходи та скасування окремих Директив.
12. План імплементації Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики із змінами та доповненнями, внесеними Рішенням 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС.
13. План імплементації Директиви 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради про промислові викиди (комплексне запобігання і контроль забруднень) (переглянута).
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря» від 13.03.2002 № 299; Редакція від 16.06.2004 [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/299-2002-%D0%BF>.
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30.03.1998 № 391; Редакція від 19.06.2015 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF>.
16. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про відходи» (нова редакція) [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59443.
17. Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо оподаткування розміщення побутових відходів)» № 4836; [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59441.
18. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання використання побутових відходів як альтернативного джерела енергії» № 4835; [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59440.
19. Проект Закону України «Про відходи» № 4838 [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59443.
20. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, які регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру (щодо спеціального водокористування)» № 3323.
21. Пропозиції Президента до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 28.10.2016 [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56730.
22. Пропозиції Президента до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 28.10.2016 [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58257.

23. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 квітня 2013 року «Про комплекс заходів щодо вдосконалення проведення моніторингу довкілля та державного регулювання у сфері поводження з відходами в Україні», уведене в дію Указом Президента України від 18 жовтня 2013 року № 572. [Електронний ресурс]; Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/n0005525-13>.
24. Рішення Рахункової Палати від 26.01.2016 № 1–3 «Про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на розвиток та функціонування єдиної державної системи моніторингу навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс]; Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/rada/show/ru/vr1_3150-16.

Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання кризи

Чим більше у світі стає людей, тим більше з'являється сміття. Процес глобалізації відображається на предметах побуту, їжі, промислових товарах та іншому. Це призводить до нагромадження на планеті багатьох непотрібних речей, які щодня люди викидають до свого смітника та навіть не підозрюють, що з ними стає далі. А з тим, зібрані контейнери з відходами в Україні та загалом у більшості країн світу (окрім найменш розвинених, де сміття взагалі не прибирають), вивозяться до спеціально відведених місць — сміттєзвалищ.

Ця проблема існує вже багато століть. Але сьогодні вона носить більш гострий характер, ніж раніше. У доісторичний період наші предки не викидали з печер залишки предметів життєдіяльності. Сміття нагромаджувалося та призводило до того, що людям доводилось відправлятися на пошуки нових притулків. Коли нормою став осілий спосіб життя, вони довірили утилізацію відходів природі, закопуючи їх у землю або згодовували свиням та іншим домашнім тваринам. Цей цикл переробки сміття порушився з приходом урбанізації та еволюції відходів, у яких частка органіки постійно зменшувалася. Відходи перетворюючись у сміття, абсолютно втратили господарську цінність. Майже цілу тисячу років міста Західної Європи залишалися неймовірно забрудненими. Люди змушені були пристосовуватися до відходів, які були всюди. Сміття викидалося через вікна і двері та накопичувалося на шляхах проходу і проїзду. Іноді його вивозили на звалища, розташовані за межами людських поселень. Індустріальна революція посилила проблеми, пов'язані з відходами. Їх обсяг постійно зростає. Скоротився і час циклу переробки сміття «виробництво – споживання – викидання».

У 2005 році населення Землі налічувало 6,5 мільярда, що у п'ять разів більше, ніж у 1900-му. Сьогодні, у 2016 році налічують 7,3 мільярда. Демографи передбачають, що у 2050 ці показники зростуть до 8–9 мільярдів. Люди викидатимуть все більше і більше відходів, а ті — будуть викликати масову реакцію відторгнення у жителів, що мешкають поблизу від підприємств з переробки сміття. Занепокоєння цих категорій населення буде виражатися в описаних нині синдромах, названих NYMBU

або BANANA (англійські аббревіатури, які означають: «Not in my back yard» — «Тільки не на моєму задньому подвір'ї» і «Build absolutely nothing anywhere, near anyone» — «Нічого не будуйте поблизу моєї садиби»).

Однією з актуальних проблем сміттєзвалищ є отруєння ними водонесних горизонтів, а відтак — і водних джерел. Причиною є утворення так званого фільтрату — отруйної речовини, що утворюється з природних осадів, які проходять через шари сміття та збагачуються важкими металами та токсичними речовинами. Головними джерелами утворення отруйного фільтрату стають викинуті батарейки та акумулятори, побутова хімія, будівельні матеріали (залишки фарб, лаків, клеїв), «економні» лампи, які в собі містять ртуть.

Тільки в містах утворюється 400–450 млн. тонн твердих побутових відходів (ТПВ), на одного мешканця в середньому припадає 250–700 кг/рік. Кількість ТПВ щорічно збільшується на 3–6%, що істотно перевищує швидкість популяції населення Землі. Механічне сортування ТПВ технічно складне і поки не знаходить широкого застосування. Пряма переробка або спалювання величезних кількостей відходів технічно досить проблематична, екологічно небезпечна і економічно неефективна. Склад звалищного газу обумовлює ряд його специфічних властивостей. Насамперед, звалищний газ горючий, його середня калорійність складає приблизно 5500 Ккал на м³. У певних концентраціях він токсичний. Конкретні показники токсичності визначаються наявністю ряду мікродомішок, таких, наприклад як сірководень (H₂S). Зазвичай звалищний газ має різкий неприємний запах. При цьому звалищний газ являє собою реальну небезпеку, його обсяги настільки великі, що він вважається одним з чинників глобального потепління.

Не меншою проблемою є розповсюдження на звалищах небезпечних хвороб. Харчові відходи, які складають 25–30% всього сміття, є поживою для комах, щурів, собак та птахів (ворони, голуби, чайки). У сприятливих для розвитку умовах збудники хворіб розмножуються, а тоді зі звалища переносяться в місця проживання людей — у такий спосіб звалища стають розплідниками бактерій, що викликають черевний тиф, дизентерію, холеру, лептоспіроз, а також туберкульозної та стовбнякової палички, бактерій газової гангрені та сибірської виразки тощо.

Поводження з відходами чітко регламентується нормативно-правовими актами та контролюється державними органами. Так, Конституція України у статті 50 проголошує, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Законодавство у сфері поводження з відходами складають також наступні нормативно-правові акти: Кодекс України про надра, Закон України «Про охорону навколишнього при-

родного середовища», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про поводження з радіоактивними відходами» «Про металобрухт», «Про хімічні джерела струму», «Про ветеринарну медицину», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», спеціальний Закон України «Про відходи».

В Україні існує приблизно 30 тис. сміттєзвалищ (які також називають полігонами). Сюди щороку завозиться близько 10–12 мільйонів тонн відходів, адже в нашій країні 95 % побутового сміття потрапляє на звалища і лише незначна частка переробляється на щось корисне. Окрім цих, легальних сміттєзвалищ існують десятки тисяч нелегальних, менших за обсягами. Державні органи та органи місцевого самоврядування намагаються ліквідувати незаконні сміттєзвалища, але з часом вони знову з'являються. Так, нещодавно Міністерство екології та природних ресурсів презентувало електронний сервіс Ecomapa.gov.ua — інтерактивну карту сміттєзвалищ України та мобільний додаток «Екомапа» із функцією онлайн — сповіщення про виявлені сміттєзвалища. Карта була створена на основі даних, отриманих в процесі інвентаризації сміттєзвалищ в Україні. За словами міністра екології та природних ресурсів Остапа Семерака, інформацію збирали з усієї країни. Окрім геолокаційних даних про місця сміттєзвалищ, на карту буде додаватись інформація про стан їх ліквідації. Міністерство наразі володіє інформацією лише про 2,6 тис. таких об'єктів. Цей сервіс допомагає та допомагатиме надалі надавати актуальну інформацію з точними даними, адресою, інвентарною карткою об'єкта, морфологічним складом об'єкта та фотографіями-доказами про існуючі сміттєзвалища в Україні у будь-якому місті чи селі.

Але питання полягає в наступному, скільки людей будуть уважними та спостережливими громадянами, як часто вони будуть надсилати актуальну інформацію. В Україні існує теоретичний механізм моніторингу за відходами відповідно до ЗУ «Про відходи», але недостатнє його втілення на практиці. Наразі, карта оновлюється щодня і там з'являються все нові та нові місця сміттєзвалищ. Ведеться реєстр об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, реєстр місць видалення відходів. Органи державної влади та місцевого самоврядування не встигають перевіряти інформацію, а отже питання залишається невирішеним.

Потрібно запровадити державну службу працівників, на яких безпосередньо б покладалася функція нагляду та своєчасної обробки інформації з приводу створення нових, та нагляду за існуючими законними сміттєзвалищами, а також ліквідація нелегальних місць скупчення сміття.

Одним із варіантів подолання цієї проблеми є впровадження досконалого механізму громадського контролю за такі порушення. Те, що люди можуть надсилати інформацію про існуючі об'єкти незаконних сміттєзвалищ до Міністерства екології та природних ресурсів через інтерактивну мапу — вже велике досягнення на шляху боротьби з кризою забруднення навколишнього середовища, але уважне та небайдуже ставлення людей до того, що відбувається у довкіллі допоможе не тільки нашій країні, а і всьому світові подолати «тонни сміття». Громадське звернення до відповідних органів державної влади є гарним початком ліквідації такого роду проблеми. Але спочатку люди повинні починати з себе та свого внутрішнього ставлення до цієї проблеми. Розпочати з малого: викидати сміття тільки в спеціалізовані урни, які розташовані на вулицях, біля будинків, а не просто кидати сміття на підлогу.

Але навіть ці заходи не вичерпують головної проблеми сміттєзвалищ в Україні, а також у всьому світі — переробки відходів та їх утилізації. Відповідно до Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року, протягом усього 2009 року, внаслідок провадження суб'єктами господарювання виробничої діяльності утворилося 1,2 мільйона тонн відходів I–III класу небезпеки. Основна частина цих відходів віднесена до III класу небезпеки, а відходи I–II класу небезпеки становлять відповідно 3,8 та 299,2 тисячі тонн. В Україні спостерігається тенденція до збільшення обсягу утворених і вивезених на полігони твердих побутових відходів. Обсяг вивезених твердих побутових відходів, який у 2009 році досяг 50,1 мільйона кубічних метрів, збільшується щороку майже на 4 мільйони кубічних метрів.

У середньому газогенерація вичерпується в звалищному тілі протягом 10–50 років. Як правило, найбільш інтенсивно процес біоконверсії відходів протікає в перші 5 років, за які виділяється близько 50 % повного запасу газу. При цьому звалищний газ являє собою реальну небезпеку у зв'язку з ризиком спалаху або вибуху, а також негативним впливом на здоров'я людей. Найефективніший спосіб скоротити викид в атмосферу метану з полігонів ТПВ — це його збір і утилізація. Звалищний газ почали видобувати в багатьох країнах на початку 80-х рр. з метою запобігання екологічних проблем, пожеж і вибухів. Пізніше широкого поширення набуло енергетичне використання звалищного газу. Здійснення проєктів по регенерації енергії звалищного газу сприяє скороченню викиду парникових газів і забруднюючих повітря речовин, що позитивно позначається на якості повітря і знижує потенційний ризик для здоров'я людини. Крім того, подібні проєкти знижують залежність від окремих енергоносіїв, сприяють економії, створюють робочі місця і допомагають розвитку економіки на місцях.

У міжнародному масштабі існують значні можливості для розширення застосування енергії звалищного газу. Газ, отриманий з 1 млн. тонн ТПВ, протягом 15–20 років забезпечує роботу двигуна електричною потужністю 800–1000 кВт. З 1 тонни побутових відходів можна отримати 150–250 м³ звалищного газу з вмістом метану 60–80 %. У світовій практиці відомі такі способи утилізації звалищного газу: факельне спалювання, що забезпечує усунення неприємних запахів і зниження пожежонебезпеки на території полігону ТПВ, при цьому енергетичний потенціал звалищного газу не використовується в господарських цілях; пряме спалювання звалищного газу для виробництва теплової енергії; використання звалищного газу в якості палива для газових двигунів та турбін з метою отримання електроенергії та тепла. Доцільність застосування того чи іншого способу утилізації звалищного газу залежить від конкретних умов господарської діяльності на полігоні ТПВ і визначається наявністю платоспроможного споживача енергоносіїв, отриманих на основі використання звалищного газу. У більшості розвинених країн цей процес стимулюється державою за допомогою спеціальних законів. Економічні показники проектів з видобутку і використання звалищного газу можуть бути досить рентабельними, особливо при наявності поблизу звалища промислового споживача газу.

Якщо звернутися до досвіду інших країн, то можна помітити значний прогрес у їхній боротьбі з відходами та сміттєзвалищами. Практично у всіх економічно розвинених країнах на рівні держави розроблені і діють програми, які включають заходи щодо ліквідації проблем забруднення навколишнього середовища. Так, канадські екологи з міста Торонто розробили програму «Поза синьою коробкою», що означає — «обійдемося без сміттєвих кошиків»). Так, вони виділяють для жителів міста три основні методи, які є в розпорядженні кожної людини. Перше: саме виробництво відходів можна скоротити, якщо уникати купівлі тих речей, що відразу ж стають «відходами». Друге: ті речі, що вже не потрібні в попередній придатності, можна використовувати повторно. Третє: то, що вже зовсім не потрібно, можна здавати в переробку. Жителі Канади до сміття відносяться уважно, серйозно і навіть дбайливо. Сміття в цій країні сортують, збирають у спеціальні мішки і доставляють на сміттєпереробні заводи, де з нього «вичавлюють» все, що тільки можливо. Все сміття в них сортується по різним сміттєвим пакетам. Для сміття продаються спеціальні пластикові мішки різного кольору. В синій складають папір, скло, картон, пластик, невеликий метал. Білі мішки — для залишків їжі. Помаранчеві — для опалого листя з саду. Чорні — для всього іншого. Сміття вивозять регулярно, як правило, раз на тиждень. Кожен житель приватного сектора знає свій день і напередодні вистав-

ляє мішки перед будинком. Потім приїжджає одна машина — за синіми мішками, інша — за чорними і помаранчевими.

Досвід, як у Канаді, так і в інших країнах, де використовують такі методи викидання сміття дуже вдалий, але на жаль в Україні не є ефективним. Багато років менталітет українців склався так, що сміття викидають до одного кошика, який у багатьох людей знаходиться на кухні, та ніхто не сортує його. Змінити ставлення людей, що сміття потрібно сортувати — дуже важко. Виникає наступне питання — де його зберігати. Якщо людина живе у власному будинку, тоді проблема з місцем зберігання зникає, а якщо в квартирі, то зробити це складно. У багатоквартирних будинках, існує сміттепровід для викидання сміття, який априорі говорить, що шлях викидання сміття тільки один. Повністю переоснащувати усю систему дуже дорого та потребує залучення значних коштів. Як варіант вирішення проблеми з утилізацією сміття, — може бути введений новий податок, який дозволив би залучати до місцевих бюджетів нові кошти та направляти їх на розвиток та впровадження нової структури боротьби з відходами. А саме: спорудження очисних споруд, споруд по зберіганню та переробці відходів на корисні речі чи речовини (як наводився приклад вище — утилізація звалищного газу).

У деяких містах України, на подвір'ї багатоквартирних будинків поряд з основним смітником є кошик, щоб скидати туди пластмасову тару. Я вважаю, що це значний прогрес у сфері охорони навколишнього середовища, хоча лише і є невеликою частиною сортування сміття.

Отже, хочеться, підсумовуючи, запропонувати такі кроки подолання сміттезвалищної кризи:

- введення нового екологічного податку, який допоміг би модернізувати існуючий механізм зберігання та переробці сміття;
- введення більш жорстких штрафів за створення незаконних сміттезвалищ; за забруднення прилеглої території підприємствами, які використовують землю та інші природні ресурси при здійсненні своєї господарської діяльності;
- створення нової державної служби працівників, на яких безпосередньо б покладалася функція нагляду та своєчасної обробки інформації з приводу створення нових, та нагляду за існуючими законними сміттезвалищами, а також ліквідація нелегальних місць скупчення сміття;
- посилення механізму громадського нагляду та контролю за охороною навколишнього середовища від забруднення сміттям та іншими відходами, що значно б полегшило роботу державних органів та органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Базіленко Ганна, «В Україні запустили інтерактивну карту сміттєзвалищ» стаття від 9 вересня 2016 р. [Електронний ресурс]//Режим доступу: <http://watcher.com.ua/2016/09/09/v-ukrayini-zapustyly-interaktyvnu-kartu-smittiezvalysch/>.
2. ЗУ «Про відходи» відомості ВРУ від 05.03.1998 № 187/98-ВР, Редакція від 09.05.2016. [Електронний ресурс] //Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>.
3. Конституція України, відомості ВРУ від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, Редакція від 30.09.2016, [Електронний ресурс] //
4. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року відомості ВРУ від 17.10.2007 № 880-р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-%D1%80>.
5. Наукова стаття, компанія Біотек газ, Будівництво сучасних біогазових комплексів [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.biteco-energy.com/svalochnyj-gaz-3/>; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Сільгі де Катрін, Історія сміття, — посібник, випуск-2001 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/1009739/47/Silgi_de_-_Istoriya_musora.html.
7. Суспільно-політичний журнал «Байтерек», Казахська правда, стаття «Виносимо сміття з хати. Економіка: а як у них?» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.baiterek.kz/node/1579>.
8. Яношівська сільська рада: Програма прикордонного співробітництва ЄСП Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ecobereg.com.ua/smittiezvalyshe.html>.
9. CIA Library [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>.

Післямова

«Еколого-правове дослідження як прояв екологічної свідомості»

Конституція України у ст. 50 проголошує право громадян на безпечне для життя й здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, і встановлює обов'язок держави щодо охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки (ст. 16 Основного Закону України). Однак держава належним чином не виконує свого конституційного обов'язку і не гарантує ані безпечного стану довкілля, ані ефективного механізму здійснення та захисту основних екологічних прав громадян.

З метою виявлення недоліків правового регулювання відносин у сфері охорони довкілля, вдосконалення юридичних гарантій еколого-правового статусу людини і громадянина та підвищення рівня екологічної свідомості у середовищі молодих юристів був проведений Всеукраїнський конкурс еколого-правових есе.

Всеукраїнський конкурс есе з екологічного права на загальну тематику «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян» був оголошений з ініціативи локального осередку ELSA у Львові за сприяння Міжнародної благодійної організації «Екологія–Право–Людина» та у тісній співпраці з юридичним факультетом Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема з кафедрою соціального права, на якій вже майже тридцять років викладається екологічне право (раніше кафедра мала назву трудового, аграрного та екологічного права).

До участі в конкурсі були допущені студенти II–VI курсів вищих навчальних закладів України, що здобувають кваліфікаційні рівні бакалавр, спеціаліст та магістр за напрямом підготовки «Правознавство». Також учасниками конкурсу могли бути молоді юристи віком до 25 років.

Прийом робіт на конкурс есе тривав з 1 по 30 листопада 2016 р. До участі в конкурсі зголосилась велика кількість студентів-правників та декілька випускників юридичних вузів України. Активну участь в конкурсі взяли студенти Львівського національного університету імені Івана Франка, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія».

Організаційний комітет конкурсу запропонував на вибір сім тем:

1. Перспективи захисту екологічних прав громадян у Європейському суді з прав людини та інших міжнародних установах;

2. Співпраця Україна–ЄС у сфері охорони довкілля: на якому етапі перебуває апроксимація національного екологічного законодавства?;
3. Відповідальність за екологічні правопорушення (або який сьогодні курс гривні?): як держава оцінює екологічну шкоду?;
4. Природно-заповідний фонд України: розвиток чи занепад?;
5. Карпатська конвенція: декларація чи реальний інструмент досягнення сталого розвитку Карпат?;
6. Чому земельна реформа в Україні досі не завершена: де ми зараз, що не так і що потрібно зробити?;
7. Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання кризи.

Проте, як виявилось, найбільше зацікавлення учасників викликали такі теми:

1. Співпраця Україна–ЄС у сфері охорони довкілля: на якому етапі перебуває апроксимація національного екологічного законодавства?;
2. Відповідальність за екологічні правопорушення (або який сьогодні курс гривні?): як держава оцінює екологічну шкоду?;
3. Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання кризи.

При цьому переважна більшість конкурсних робіт було виконано на тему, котра відображає екологічну проблему, що є надзвичайно актуальною для всієї України, а для міста Львова — питанням, що потребує першочергового вирішення впродовж останніх шести місяців з моменту пожежі на Грибовицькому сміттєзвалищі, що забрала життя працівників ДСНС та громадського активіста-еколога.

З-поміж усіх робіт кваліфікованим журі з науковців кафедри соціального права та фахівців Міжнародної благодійної організації «Екологія–Право–Людина» у грудні 2016 року було визначено найкращі есе.

Оцінка робіт та визначення призерів проводилася в анонімному режимі, таким чином організаційним комітетом була у повній мірі забезпечена об'єктивність та неупередженість журі. Конкурсні роботи оцінювалися за 100-бальною шкалою, до уваги бралися наступні критерії:

- Правильність використання юридичної термінології, дотримання стилістичних і синтаксичних правил;
- Послідовність, логічність викладених думок;
- Оригінальність викладених думок, креативність та неординарний погляд;
- Аргументовані пропозиції щодо можливих шляхів вирішення проблеми;
- Обґрунтованість позиції, посилання на чинне українське законодавство та міжнародний досвід, їх аналіз та оцінка відповідності.

Перемогу отримала аспірант відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України, Анна Гурова з те-

мою «Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання кризи». Переможниця конкурсу не тільки показала найкращий рівень володіння еколого-правовою термінологією, відмінне знання національного законодавства та міжнародно-правових норм, але й вразила журі проблемою, яку вона обрала для дослідження — проблемою екологічного сміття і пропозиціями, спрямованими на вирішення цієї проблеми.

За домовленістю з Міжнародною благодійною організацією «Екологія–Право–Людина» роботи чотирьох призерів Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян» публікуються у окремому збірнику есе призерів Всеукраїнського конкурсу з екологічного права у авторській редакції. Вони мають самостійний і завершений характер, а також високий науково-теоретичний рівень, містять конкретні пропозиції зі вдосконалення національного екологічного законодавства та мають практичну та теоретичну цінність. Такими призерами є:

I місце — Гурова Анна Михайлівна: аспірант відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України з темою «Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання криз»;

II місце — Росохата Дар'я: студентка Національного університету «Одеська юридична академія» з темою «Відповідальність за екологічні правопорушення (або який сьогодні курс гривні?): як держава оцінює екологічну шкоду?»;

III місце — Коваленко Ганна: магістрант Львівського національного університету імені Івана Франка з темою «Співпраця Україна — ЄС у сфері охорони довкілля: на якому етапі перебуває апроксимація національного екологічного законодавства?»;

III місце — Шацька Катерина: магістрант господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з темою «Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи подолання криз».

Активна участь студентів-правників та молодих юристів у конкурсі есе з екологічного права засвідчує їхню небайдужість до проблем охорони та збереження довкілля і намагання вдосконалити правове регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища та захисту екологічних прав людини.

*Марія Ващишин,
науковий координатор проекту
кандидат юридичних наук зі спеціальності:
12.00.06 — земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право;
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Навчальне видання

**Збірник кращих студентських робіт за результатами
Всеукраїнського конкурсу есе з екологічного права на тему:
«Юридичні способи захисту екологічних прав громадян»**

Комп'ютерна верстка *Василини Модної*
За загальною редакцією *Олени Кравченко*

Підписано до друку 20.02.2017 р. Формат 66*98/16.
Гарнітура Minion Pro. Папір офсетний. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 2,69. Обл.-вид. арк. 2,22.
Наклад 500 прим. Зам. № 2148.

Друк «Компанія «Манускрипт»»
вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008
тел./факс: (032) 235-52-20, тел./факс: (032) 235-51-40.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 3628 від 19.11.2009 р.